

RELAȚII INTERNAȚIONALE: ABORDĂRI ISTORICO-FILOSOFICE

FILOSOFIA RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE: STATUTUL SOCIAL, SEMNIFICAȚIA PRACTICĂ

Ludmila ROȘCA, *doctor habilitat în filosofie, IRIM*

Rezumat

În articolul *Filosofia relațiilor internaționale: statutul social, semnificația practică*, autorul evidențiază: premisele teoretice, categoriile, domeniile cu care filosofia relațiilor internaționale întreține relații de interdependență – teoria, ideologia, axiologia și metodologia politică, teoria relațiilor internaționale, dreptul internațional, economia mondială. Sunt descifrate funcțiile noului domeniu de cercetare: cognitivă, axiologică, educativă, formativă. O atenție sporită se acordă categoriilor: suveranitate, stabilitate dinamică a sistemelor politice, interes național, dreptate socială, pace, forță, violență, toleranță, cultura păcii etc.

Cuvinte-cheie: filosofie practică, filosofie politică, filosofia relațiilor internaționale, suveranitate, stabilitate dinamică, interes național, dreptate socială, pace, forță, violență, toleranță, cultura păcii.

PHILOSOPHY OF INTERNATIONAL RELATIONS: SOCIAL STATUS, PRACTICAL SIGNIFICANCE

Ludmila ROSCA, *Ph. D. in Philosophy, IRIM*

Abstract

In the article Philosophy of international relations: social status, practical sig-

nificance, the author emphasizes: theoretical premises, categories, areas with which the philosophy of international relations has interdependent relations – the political theory, ideology, axiology and methodology, the theory of international relations, international law, global economy. The functions of the new area of research are explained: cognitive, axiological, educational, training. An increased attention is paid to the categories: sovereignty, dynamic stability of political systems, national interest, social justice, peace, force, violence, tolerance, culture of peace etc.

Keywords: practical philosophy, political philosophy, international relations philosophy, sovereignty, dynamic stability, national interest, social justice, peace, force, violence, tolerance, culture of peace.

Introducere. Din timpuri străvechi filosofia este preocupată de problematica umană, de condiția existențială a omului, de descifrarea facultăților și capacităților lui cognitive și creative, de relațiile ce-i permit să-și satisfacă ființa socială. Relațiile internaționale se dezvoltă ca formă particulară a relațiilor interumane. Relațiile interumane s-au dezvoltat din necesitatea auto-realizării și auto-afirmării ființei umane[1]. Relațiile inter-umane sunt cunoscute ca relații sociale și studiate ca relații politice, economice, familiale, culturale, profesionale etc. Toate formele relațiilor sociale se conturează în societatea organizată sub aspect politic. Actualmente, filosofia practică influențează în mod direct viața și activitatea omului, a omenirii. Complexitatea problemelor cu care se confruntă societatea contemporană conduce la departajarea de la filosofie a mai multor domenii de investigare teoretico-practică, printre care poate fi regăsită și filosofia relațiilor internaționale. Idei, concepte, categorii, metode filosofice, utilizate de specialiștii în meta-domeniul RI, erau definite/ explicate/ interpretate de filosofia politică. Axa investigațiilor realizate de specialiștii în domeniul filosofiei politice o constituie relațiile sociale atestate în cadrul statului națiune. Actualmente, meta-domeniul RI și-a lărgit considerabil structura, cuprinzând și activitățile/influențele corporațiilor internaționale/multinaționale, băncilor, structurilor economice internaționale, partidelor politice, organizațiilor neguvernamentale etc.

Scopul acestei investigații vizează definirea statutului social al filosofiei relațiilor internaționale ca disciplină autonomă. Reieșind din faptul că filosofia politică este preocupată de analiza condițiilor afirmării dreptății sociale în relațiile dintre conducători și conduși, dintre diferite grupuri sociale, ne propunem să evidențiem particularitățile acestui proces în relațiile dintre state, dintre instituțiile și organizațiile internaționale. În realizarea scopului propus o semnificație aparte o are analiza premizelor teoretice a filosofiei relațiilor internaționale și a similitudinilor, diferențelor dintre politica internă și externă a statelor lumii contemporane.

Metodele aplicate în realizarea studiului și a obiectivelor acestuia: analogia, analiza de conținut, studiul comparat. Pe parcursul expunerii rezultatelor investigației vom reveni la analogia dintre relațiile interumane și cele dintre statele contemporane, care de altfel sunt susținute tot de oameni – conducători, lideri ai partidelor politice, organizațiilor neguvernamentale. Analiza de conținut aplicată cu referire la teoriile contractuală și conflictuală a genezei politicului, la fenomenele: suveranitate, stabilitate dinamică a sistemelor politice, interes național, dreptate socială, pace, forță, violență, coerciție, toleranță, cultura păcii etc. Studiul comparat este aplicat în scopul definirii specificului/originalității filosofiei relațiilor internaționale care se dezvoltă din politologia comparată, teoria, ideologia, axiologia și metodologia politică, teoria relațiilor internaționale.

Trecerea omului de la modul natural de existență la cel social, politic este explicată de filosofi în mod diferit. Este evident faptul că statul apare în urma schimbărilor cantitative și calitative, atestate în existența și conștiința individului. Interpretarea cauzelor ce au determinat apariția statului a condus la sistematizarea mai multor teorii despre relațiile politice, mai răspândite fiind: teoria conflictuală și contractuală sau a cooperării. Acestea reprezintă și premisele teoretice ale filosofiei relațiilor internaționale.

Teoria contractuală reiese din caracteristica omului primitiv ca ființă blândă, timidă, inofensivă, care dorește să-și cunoască semenii, să comunice cu ei. În acest sens, explică geneza politicului, a relațiilor interumane, Confucius, autorul teoriei patriarhal-paternaliste despre stat. Confucius își propune ca obiectiv al activității instructiv-educative: diminuarea violenței în toate formele relațiilor interumane, inclusiv în cele internaționale, pronunțându-se împotriva războiului. Un aforism cunoscut al lui Confucius ne transmite mesajul: *E rău acel împărat în timpul domniei căruia a rămas pe câmpul de luptă măcar un supus*[2]. Din secolul V î.e.n. putem vorbi despre răspândirea afirmațiilor, apreciate astăzi ca concepte ale filosofiei politice, a filosofiei relațiilor internaționale. Mai mult ca atât principiile și valorile eticii sociale, promovate de Confucius, sunt reflectate astăzi de axiologia politică. Este vorba despre conceptul moderației și al dreptății sociale (ce ție nu-ți place altuia nu-i face și mijlocul de aur), care în societatea democratică rămân obiective ale socializării și instruirii politice a cetățenilor. Un aport considerabil îl aduce Aristotel în explicarea genezei statului, în definirea omului ca ființă politică, în elaborarea conceptului dreptății sociale, în clasificarea conflictelor/răscoalilor, în aprecierea stabilității sistemului politic etc.

În epoca modernă au fost justificate tezele în conformitate cu care

omul este o ființă socială, iar pentru a-și satisface necesitățile are nevoie de ceilalți. Nevoile tuturor membrilor unei comunități umane se pot satisface în baza relației de schimb. În lucrarea *Emil*, J. J. Rousseau menționa: „Trebuie ca fiecare să știe ce au alții din ceea ce îi folosește lui și ce poate să le dea el în schimb”. În continuare J. J. Rousseau explică cum 10 oameni pentru a-și satisface trebuințele se angajează să-i deservească pe ceilalți, în așa fel devenind utili[3]. În același spirit explică relațiile interumane economistul Adam Smith, în lucrarea *Limitele puterii*, menționând: „Omul are, aproape întotdeauna, nevoie de ajutorul semenilor săi și în zadar va aștepta acest ajutor numai de la bunăvoința lor. Va reuși, mai degrabă, dacă va putea să le intereseze dragostea de sine în favoarea sa, arătându-le că este în avantajul lor să facă pentru el ceea ce le cere. Oricine propune cuiva un târg sugerează să se procedeze în acest fel. Dă-mi ceea ce doresc eu și vei căpăta ceea ce dorești tu”[4, p.38]. În continuare Adam Smith explică un fenomen social-politic: satisfacerea interesului public prin satisfacerea intereselor individuale. La baza relațiilor politice, a acțiunii politice stă interesul individual, de grup, public. „Urmărindu-și interesul său, el (individul – L.R.) adeseori promovează interesul societății mai eficient decât atunci când intenționează să-l promoveze”[4, p.40]. În concluzie, putem afirma că modelul cooperării al relațiilor interumane, internaționale ne sugerează că un individ/un grup social prin activitatea desfășurată urmărește satisfacerea propriilor interese, dar pentru satisfacerea lor are nevoie de cooperare, iar prin aceasta se realizează și interesul public.

Un suport teoretic găsește interpretarea cooperatistă în opera lui Hegel, în care rațiunea și pasiunea, obiectivul și subiectivul se împletesc armonios: acțiunile oamenilor pornesc din necesități, pasiuni, interese, caracteristicile și talentele lor, dar aceste acțiuni colective conduc la un rezultat social rațional, pozitiv în general (obiectiv); satisfacerea pasiunilor individuale „contribuie la crearea edificiului societății omenești”. Un stat puternic, menționa Hegel, este un stat care îmbină armonios scopurile subiective ale cetățenilor săi cu cele obiective urmărite la nivel global; un stat este bine organizat și puternic în sine atunci când îmbină scopul său general cu interesul particular al cetățenilor [5].

O consecință politică importantă a modelului cooperării este aceea că fiecare om/grup social își urmărește interesele proprii, dar pentru satisfacerea lor are nevoie de cooperare, iar prin aceasta se realizează și interesul public. Democrația parlamentară este un sistem de reprezentări și promovare a intereselor particulare din care se deduce și interesul general (interesul public se confundă cu interesul majorității). Și la nivelul relațiilor internaționale nevoia de cooperare este resimțită în toate domeniile sistemului social global.

Modelul conflictual este expus în lucrările lui Nicollo Machiavelli și ale lui Tomas Hobbes. Nicollo Machiavelli afirma că Principele trebuie să cunoască realitatea faptelor, relațiile și necesitățile sociale. Acțiunea politică și realitățile concrete, în opinia lui N. Machiavelli, sunt prioritare în raport cu imperativele iluzorii. În acest sens N. Machiavelli sublinia: „Dorind să scriu ceva folositor pentru cine se pricepe, mi s-a părut mai potrivit să merg direct la adevărul real al lucrului, decât la închipuirea lui (căci mulți și-au imaginat republici și principate care nu s-au mai văzut, nici cunoscut în realitate), deoarece este atâta deosebire între felul în care se trăiește și acela în care ar trebui să se trăiască, încât acela care lasă ceea ce se face pentru ceea ce ar trebui să se facă, își pregătește mai degrabă ruina, decât apărarea” (Principele, Capitolul XV). Libertatea oamenilor depinde de puterea instituțiilor de stat care sunt garantul tuturor libertăților prin aplicarea unitară a legii. Revoltele și tulburările sociale trebuie soluționate la nivel instituțional prin adoptarea unor legi mai bune[6].

Tomas Hobbes în lucrarea *Leviathanul*, sublinia că starea naturală a omului este cea de „război al fiecăruia contra fiecăruia”. Această stare este un rezultat al acțiunilor indivizilor care caută să obțină întotdeauna ceea ce este bun și bine pentru sine. Scopul ultim al activității umane este păstrarea și conservarea propriei vieți. Conflictul continuu între oameni exprimă efortul fiecărui om de a-și proteja propria viață prin eliminarea pericolului pentru sine, prin eliminarea posibilității ca un altcineva să mai fie capabil să atace. Prin „legile naturale” sunt impuse constrângeri exterioare pe calea rațiunii care conduc la formarea unei păci eterne între oameni. Omul acceptă aceste legi/constrângeri exterioare tot datorită fricii de moarte. Războiul se va sfârși în condițiile când legile civile vor fi acceptate de fiecare individ. Contractele prin care fiecare om renunță la dreptul natural ca libertatea de a face orice trebuie să fie asigurate de instanțe capabile să le aplice. În caz contrar acestea sunt lipsite de sens și semnificație. Condiția naturală a omului face posibilă apariția conflictelor. Conflictul apar ca rezultat al încălcării principiului egalității. Egalitatea între indivizi este definită ca o egalitate a speranțelor. Fiecare om speră să dobândească „un bine” pentru sine și să evite cel mai puternic „rău”. Acțiunile suveranului dacă conduc la menținerea păcii sunt legitime și nu au nevoie de justificare[7].

Asimilarea conceptelor despre geneza statului, despre funcțiile instituțiilor lui, despre potențialul fiecărei forme de guvernare, despre relațiile ce se stabilesc între guvernatori și guvernați etc. - este condiția indispensabilă a cunoașterii/interpretării manifestărilor politicului la orice nivel de organizare: local, național, regional, global. În acest context, teoria politică,

care nu este lipsită de influențele ideologiei, reprezintă baza teoretică a domeniului – filosofia relațiilor internaționale, iar filosofia politică se afirmă în calitate de suport metodologic. În calitate de argument ar servi dezbaterile susținute de specialiștii în domeniul relațiilor internaționale axate pe preocupările tematice ale domeniului. Manualul de Știință politică (Oxford) în Partea a V-a *Relațiile Internaționale*, capitolul 16 - Relațiile internaționale: o perspectivă de ansamblu, elaborat de Kjell Goldmann, inițiază analiza cu interpretările statului-națiune, prezentat în calitate sa de actor al relațiilor internaționale. Aspectele evidențiate sunt: statul ca obiect de susținere; statul ca obiect de studiu; statul ca factor explicativ; stat-centrismul ca problemă empirică. Statul, în sensul său de stat-națiune, reprezintă o trăsătură definitorie a ceea ce înseamnă „ internațional”. Fără stat nu ar exista nici RI [8, p.355]. Pronunțându-se asupra statutului social al teoriei relațiilor internaționale, Kjell Goldmann subliniază: „S-a dezbătut multă vreme problema dacă RI constituie o disciplină distinctă, un subdomeniu al științei politice sau un câmp de studiu multidisciplinar (o „interdisciplină”, cum afirmau Olson și Onuf”[8, p.353]. Considerăm că RI reprezintă o disciplină distinctă, care, în scopul realizării obiectivelor cunoașterii științifice, aplică principiile: interdisciplinarității, multidisciplinarității, complementarismului, pluralismului metodologic.

Printre preocupările constante ale filosofiei relațiilor internaționale am deosebi: analiza relațiilor politice, motivația acțiunii colective a oamenilor, interpretarea conflictuală a relațiilor politice în interiorul statelor-națiuni și în relațiile dintre acestea. O temă de cercetare actuală și semnificativă a domeniului filosofia relațiilor internațională o constituie independența ca valoare politică universală. Anterior interesele umane și valorile popoarelor din statele mai mici și din colonii nu prezentau vreo importanță. Politica mondială putea să fie prezentată și analizată în termenii simpli ai intereselor statelor dezvoltate, iar statele mici trebuiau să se acomodeze. În anii 60 ai secolului al XX-lea, situația s-a schimbat dar nu într-atât, încât popoarele din statele mici să cunoască și să beneficieze de independență.

Marcele Merle menționa că în lanțul de contradicții care afectează lumea de la sfârșitul secolului al XX-lea există loc să ne gândim că de soarta statului-națiune, mai mult decât de soarta alianțelor și a raporturilor de forță va depinde viitorul relațiilor internaționale. La rândul său, jurnalistul francez J. R. Dupy, în *Anuarul Drept internațional* din 1963 sublinia suveranitatea presupune că în reglementarea diferitor probleme care se referă la soarta unui stat, acestuia nu i se poate opune o autoritate exterioară și superioară. În opinia lui J. R. Dupy, în

mod cert, suveranitatea este o noțiune politică, ea se confundă cu independența –valoare universală ce desemnează autonomia autorității de stat, ceea ce nu permite amestecul altui stat. K. W. B. Midleton în capitolul consacrat suveranității, din lucrarea *Defence of Suveranite*, statul suveran are o autoritate supremă asupra teritoriului său, incluzând spațiul aerian de deasupra și apele din jurul teritoriului său, asupra cetățenilor și persoanelor sale juridice. Statul fiind independent, adică liber de controlul oricărei autorități externe. M. Viraly își expune opinia în Anuarul francez *Dreptul internațional* din anul 1974, subliniind că suveranitatea rămâne pe deplin viabilă într-o situație de independență care impune fiecare stat să țină seama de interesele celorlalte, astfel încât să întrețină cu ele relații reciproc avantajoase. Suveranitatea este compatibilă cu solidaritatea în care se rezumă în planul principiilor juridice exigențele independenței, după cum suveranitatea exprimă cerințele independenței [9].

Conceptul despre suveranitate este unul esențial pentru democrațiile tinere și pentru clasele lor politice. Asimilarea conținutului conceptului despre suveranitatea puterii este o condiție indispensabilă a stabilității și funcționalității sistemului politic. Problemele politice cu care se confruntă clasa politică din Republica Moldova și care reies din dezmembrarea teritorială a țării sunt susținute în tensiune din cauza ignorării de către unele state a dreptului cetățenilor Moldovei la suveranitate. În acest context, se cere reactualizată teoria independenței statelor, a dreptului lor de a-și organiza și gestiona activitatea tuturor domeniilor vieții sociale. Cunoașterea conceptului de suveranitate permite elucidarea cauzelor conflictelor politice, inter-etnice, iar prin înlăturarea lor clasa politică ar reuși să creeze condiții favorabile asigurării legitimității puterii centrale [10].

Baza unității teoretice a științei politice, a teoriei relațiilor internaționale o constituie situațiile și valorile comune atât politicii interne, cât și politicii externe, din care decurg probleme comune celor două sfere. Adrian-Paul Iliescu în lucrarea: *Introducere în politologie*, evidențiază opt categorii de probleme ce fac trunchi comun celor două domenii de investigație științifică: problema normelor, forței, scopului final, „regulilor jocului”, distincției factual-normative, responsabilității, autonomiei, corelării binelui individual cu cel general. Aceste probleme au generat discuții referitoare la principiile politicii internaționale. Este vorba despre: principiul bunelor tratamente aplicate celor învinși în război (prizonierilor); principiul evitării vătămării (în cursul conflictului) a civililor nevinovați; principiul respectării independenței, compromisului și concilierii etc. Experiența relațiilor interstatale ne

oferă diverse exemple de respectare, dar și de ignorare a acestor principii, din cauza că sunt irelevante [4, p.162]. Este important să amintim că pe lângă elementele comune există și deosebiri foarte mari între politica internă și cea externă. În acest temei, unii cugetători justifică ignorarea principiilor politicii internaționale.

O treaptă importantă în dezvoltarea teoriei și respectiv filosofiei relațiilor internaționale o constituie autonomizarea politologiei comparate, domeniu preocupat de studiul țărilor străine, compararea sistemică a țărilor cu intenția de a identifica și de a explica diferențele și similitudinile dintre ele. „Noua” politică comparată pune accentul pe creștere și dezvoltare. În acest context, abordarea sistemică a politicului, permite savanților să definească factorii ce asigură echilibrul lui dinamic. Filosofia relațiilor internaționale fiind preocupată de asigurarea dreptății sociale și a redistribuirii echitabile a resurselor între state și popoare, de stabilitatea dinamică a sistemului social global, de elaborarea strategiilor supraviețuirii lumii contemporane, aplică concluziile reprezentanților neo-instituționalismului în modelarea procesului decizional, în adoptarea mecanismului cooperării actorilor interesați în soluționarea problemelor globale.

Concluzii. La moment, meta-domeniul *Relații Internaționale* și-a conturat un obiect de studiu care în afara relațiilor interstatale cuprinde relațiile atestate între actorii nestatali. Diversele oportunități integraționiste, oferite statelor naționale de către organizațiile regionale, cum ar fi pentru cetățenii Republicii Moldova: Uniunea Europeană și Uniunea Euroasiatică, trebuie analizate în baza noii metodologii, așa încât cetățenii să participe la elaborarea și realizarea practică a proiectelor respective. Complexitatea studiilor proceselor integraționiste ce caracterizează societatea contemporană influențează actualitatea, semnificația investigațiilor filosofiei politice și a filosofiei relațiilor internaționale.

În ultimele decenii ale secolului XX, tema dreptății sociale revine în agenda savanților. Impulsionarea cercetării interacțiunii dintre politic și social la nivel sistemului politic național, al structurilor regionale și globale, a determinat savanții H.Arendt, N.Fraser, Rawls, Nozick să se implice în discuții, în rezultatul cărora a fost elaborat conceptul dreptății sociale, conform căruia: este drept orice model de distribuție ce apare din transferul liber al deținerilor inițial legitime; oportunități egale în acordarea pozițiilor, inegalitatea socială trebuie să fie avantajoasă celor săraci (statelor subdezvoltate). Savanții au elaborat recomandări guvernanților, justificând necesitatea unei intervenții în asigurarea libertății, egalității sociale și

economice a omului contemporan. În baza acestor investigații ar putea fi elaborate noi modele de redistribuire echitabilă a resurselor de pe Terra, așa încât în secolul tehnologiilor avansate omul să nu moară sau să ducă lipsă de alimente, apă potabilă, lucruri de primă necesitate.

Referințe bibliografice

1. Roșca L. Relații umane – relații internaționale: interinfluențe socio-culturale/ / Relații Internaționale – domeniu specific de activitate intelectuală. Contribuția instituțiilor de profil. Materialele Conferinței științifico-practice internaționale, consacrate aniversării a X-a a Institutului de Relații Internaționale din Moldova, 2 aprilie 2013. – Chișinău: Tipogr. "Print-Caro", 2013, 446 p., P. 35-44
2. Clements J. Confucius. O biografie. Traducere de Lena Călinoiu. – București: BIC ALL, 2004, 144 p.
3. Rousseau J.J. Contractul social. – Iași: Editura Minerva, 1996
4. Se citează după: Adrian Paul Iliescu, Introducere în politologie.- București: BIC ALL, 2002, 184 p. P. 42 – 54 (Adam Smith, Limitele puterii)
5. Hegel, Introducere la Prelegeri de filosofie a istoriei. – București: Editura Academiei, 1968
6. Machiavelli N. Arta războiului. – București: Editura Antet, 2000
7. Hobbes T. Elementele dreptului natural și politic. – București: Editura Humanitas, 2005
8. Manual de Știință Politică. Oxford. Coordonatori: Robert E. Goodin, Hans-Dieter Klingemann. Traducere de Irina Ana Kantor, Ileana Cristina Staruș, Romana Careja, Mirela Nemeș, Andreea-Ioana Cozianu, Olivia Todorean, Cosmin-Gabriel Marian– Iași: Polirom, 2005, 735 p.
9. Voiculescu M. Tratat de politologie. – București: Editura Universitară, 2002, 445 p.
10. Roșca L. Conceptul despre suveranitate: istorie și contemporanietate// Anuar Științific, Vol. VII-VIII.- Chișinău: IRIM (Tipogr. "Print-Caro"), P.149-160

rosca@irim.md